

เมืองพิจิตร : อำเภอท่าหลวงในอดีต

“เมืองพิจิตร” เป็นชื่ออำเภอหนึ่งของจังหวัดพิจิตร มีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ในตัวจังหวัดพิจิตร ริมถนนศรีมาลาตอนใต้หลังวัดท่าหลวง

ชื่ออำเภอเมืองพิจิตรแต่เดิมนั้นเป็น “อำเภอเมือง” ก่อนต่อมาเปลี่ยนเป็น “อำเภอท่าหลวง” และเปลี่ยนเป็น “อำเภอเมืองพิจิตร” จนถึงปัจจุบัน หลักฐานเกี่ยวกับการตั้งชื่ออำเภอเมืองในครั้งแรก และเปลี่ยนเป็นอำเภอท่าหลวงนั้น ผู้เขียนได้ค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ดังจะกล่าวต่อไป

เดิมที่เกี่ยวเมืองพิจิตรแบ่งการปกครองโดยมีเมืองขึ้น คือ เมืองภูมิ เท่านั้น ผู้เขียนพบในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐ แผ่นที่ ๑๒ วันที่ ๑๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) และในเอกสารรัชกาลที่ ๕ เป็นรายงานการจัดราชการต่าง ๆ ในมณฑลพิษณุโลก ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) ก็กล่าวว่าเมืองพิจิตร เป็นเมืองตรีขึ้นกับมณฑลพิษณุโลก และเมืองพิจิตรมีเมืองขึ้น ๑ เมือง คือ เมืองภูมิ แสดงว่าในตอนนี้ เมืองพิจิตรยังไม่แบ่งการปกครองออกเป็นอำเภอแต่อย่างใด

จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒) จึงแบ่งการปกครองเป็นอำเภอ ผู้เขียนพบในเอกสารรัชกาลที่ ๕ เรื่องบันทึขวงปกครองหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๒ ได้กล่าวถึง เมืองพิจิตร แบ่งการปกครองออกเป็น ๓ อำเภอ คือ

๑. เมือง
๒. บางคราน
๓. เมืองภูมิ

แสดงว่าในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ นี้ เมืองพิจิตรแบ่งการปกครองออกเป็นอำเภอ มี ๓ อำเภอ และ อำเภอเมือง ก็เป็นอำเภอหนึ่งของเมืองพิจิตรตั้งแต่บัดนั้น

จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๕๕ จากเอกสารรัชกาลที่ ๖ เรื่องประกาศใช้ชื่ออำเภอที่

เปลี่ยนใหม่ให้ตรงกับชื่อตำบลตั้งที่ว่าการอำเภอ ๘-๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ปรากฏว่า จังหวัดพิจิตร (เปลี่ยนจากเมืองพิจิตรเป็นจังหวัดพิจิตรแล้ว) มีอำเภอเมือง อำเภอภูมิ และ อำเภอบางคลาน เปลี่ยนเป็น อำเภอท่าหลวง อำเภอบางมูลนาก ส่วนบางคลานคงเรียกบาง คลานอย่างเดิม ดังนั้น อำเภอเมืองจึงต้องเปลี่ยนเป็น อำเภอท่าหลวง ในปีนี้ เพราะตั้งอยู่ ในท้องที่ตำบลท่าหลวงนั่นเอง

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๑ ทางราชการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอที่มีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ในตัว จังหวัด เป็นอำเภอเมือง (แล้วต่อด้วยชื่อจังหวัด) อำเภอท่าหลวงจึงเปลี่ยนเป็น อำเภอเมือง พิจิตร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ จนถึงปัจจุบันนี้

สำหรับที่ว่าการอำเภอเดิมตั้งอยู่ตรงที่ตั้งศาลากลางจังหวัดพิจิตรในปัจจุบัน เพิ่ง ย้ายไปตั้ง ณ ที่ปัจจุบันเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งเดิมเป็นทุ่งนา ต่อมาได้ตัดถนนศรีมาลาผ่าน หน้าที่ว่าการอำเภอ

ปัจจุบันอำเภอเมืองพิจิตร แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๖ ตำบล ๑๓๘ หมู่บ้าน (รวมในเขต ๑ ตำบล) นับว่าเป็นอำเภอที่มีตำบลหมู่บ้านมากที่สุดของจังหวัดพิจิตร ความจริง แต่เดิม มีตำบลหมู่บ้านมากกว่านี้ ได้แบ่งเป็นอำเภอสามง่าม อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอ ตะพานหิน และกิ่งอำเภอวังทรายพูน เสียบ้าง จึงเหลือเพียง ๑๖ ตำบล ซึ่งมีชื่อตำบล ดังนี้ คือ ในเมือง ย่านยาว ไร่ขวาง ท่าพ้อ ปากทาง ท่าหลวง บ้านบุง ฆะมัง ดงป่าดำ คลองคะเชนทร์ โรงช้าง เมืองเก่า บานะคาบ สากเหล็ก ท่าเยี่ยม และหัวดง ในจำนวน ๑๖ ตำบล นี้ มีเทศบาล ๑ แห่ง คือเทศบาลเมืองพิจิตร และมีสุขาภิบาล ๓ แห่ง คือสุขาภิบาลสากเหล็ก วังกรด และท่าพ้อ

วัดในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร

วัดท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร นอกจากวัดในตัวเมืองพิจิตรเก่า วัดใกล้ตัวเมือง พิจิตรเก่า และวัดที่ไม่ใกล้และไม่ไกลตัวเมืองพิจิตรเก่า ที่ผู้เขียนได้กล่าวไปแล้วยังมีวัดอีก หลายวัดด้วยกัน ผู้เขียนรวบรวมได้ดังนี้

วัดหาคมมูลกระบือ วัดวังมะเดื่อ วัดกาน วัดวังกระดี่ทอง วัดราชช้างขวัญ วัด คลองคู้ วัดวิจิตราราม วัดคลองคะเชนทร์ วัดคงชะพลู วัดมูลเหล็ก วัดคลองโนน วัด

คลองโพธิ์ วัดข่อย วัดขุน วัดวังกลม วัดสายคำให้ วัดบ้านน้อย วัดหนองไผ่ วัดบ้าน
บุง วัดท่ากระดาน วัดเนินทราย วัดคงสว่าง วัดบ้านบุงโพธิ์งาม วัดคงหวาย วัดสวรรค์
โพธิ์ทอง วัดสามขา วัดน้ำโจนเหนือ วัดบางเพ็ญ วัดหนองหนู วัดศรีชะคง วัดศรีสัตธาราม
วัดเนินยาว วัดหนองนาตำ วัดลำซล้า วัดแก้ว วัดไทรยางค์วนาราม วัดมัจฉินาราม วัด
บ่อเต้ วัดโค่น้ำขุ่น วัดหนองพระ วัดคงพลับ วัดพนมผา วัดหนองปล้อง วัดคงกลาง
วัดคงบาคำ วัดใหม่คำวัน วัดมณฑลเขต วัดวังหูกิพย์ วัดป่ามะคาบ วัดหนองถ้ำ วัดท่า
มะไฟ วัดแหลมยาง วัดเนินสมอ วัดโพธิ์งาม วัดสระสาตี วัดยางค้อยเกลือ วัดไทรย้อย
วัดสากเหล็ก วัดเกาะแก้ว วัดถ้ำคนอง วัดปากคง วัดท่าคล้อ วัดท่าเยี่ยม วัดหนองสาหร่าย
วัดท่าพิกุล วัดหนองกล้า วัดหนองหญ้าไทร วัดหนองตะเกียน วัดหนองต้นพลวง วัดหนอง
สองห้อง วัดคลองทราย และวัดตลกหิน เป็นต้น

ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร

ตำบลหมู่บ้านในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตรมีถึง ๑๖ ตำบล ๑๓๘ หมู่บ้านด้วยกันเท่าที่
ผู้เขียนรวบรวมได้มีดังนี้

เมืองเก่า

เป็นตำบลที่ตั้งของเมืองพิจิตรเก่า จึงเรียกว่า “เมืองเก่า” มีชื่อหมู่บ้านในตำบลนี้
คือ เมืองเก่า วังจันทร์ วัดขุน และ ท่าข่อย

โรงช้าง

ที่มาของชื่อตำบลนี้ได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องวัดโรงช้าง หมู่บ้านในตำบลนี้มี วังทับ
ยา (เป็นหมู่บ้านที่เป็นที่อาศัยของผู้คนซึ่งนำลี้ภัยเป็นวังในแม่น้ำน่านเก่า และชาวบ้านปลูกยาสูบ
กันมาก) โรงช้าง หัวเมือง (เป็นหมู่บ้านที่อยู่ด้านเหนือของเมืองพิจิตรเก่า) ท่าฉนวน
คลองโพธิ์ และ หนองน้ำเขียว

คลองคะเชนทร์

เป็นชื่อตำบล ที่มาจากเจ้าเชนตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำน่านเก่า ต่อมาเพี้ยนเป็น

กะเซนท์ และมีคลองอยู่ด้วย จึงเรียก บ้านคลองกะเซนท์ และเป็นชื่อตำบลต่อมา มีหมู่บ้านอื่นชื่อ ดงชะพลู ชุมทาง (เดิมชื่อ บ้านท่าอี่หมื่น เปลี่ยนมาเป็น บ้านเกาะลาว ต่อมาเปลี่ยนเป็น บ้านชุมทาง) คลองโนน และวังไม้ดัก

สำหรับ “วังไม้ดัก” เป็นชื่อหมู่บ้านที่มีความเป็นมาจากคำบอกเล่า มี ๒ ทางทางหนึ่งว่า แม่น้ำนานเก่าที่หมู่บ้านหลักไค้ และเป็นวังน้ำลึก เป็นที่ตกกันช้าง (ซึ่งคนเลี้ยงช้างหลวงปล่อยให้ช้างหากินแถบนี้) ไม่ให้ข้ามแม่น้ำไปทางปากทิศตะวันตกได้ จึงเรียกกันว่า “วังแม่ดัก” ต่อมาเพี้ยนเป็น “วังไม้ดัก” แต่อีกทางหนึ่งว่า แม่น้ำไค้เหมือนไม้ดัก จึงเรียก “วังไม้ดัก” ต่อมาเพี้ยนเป็น “วังไม้ดัก” เช่นกัน

ดงป่าคำ

เป็นชื่อตำบล ที่คุณประสิทธิ์ โพธิ์วัฒน์ เรียบเรียงที่มาของชื่อไว้ เดิมเป็นป่าหรือเป็นดง มีตายายสองคนได้มาหักร้างดงป่า ตั้งบ้านเรือน ทำมาหากินจนร่ำรวย และผู้คนอพยพมาทำมาหากินมากขึ้น พระยาเทพาธิบดี เจ้าเมืองพิชิตร์ ได้มาเยี่ยมชาวบ้านที่หมู่บ้านนี้และได้ถามตายายสองคนว่า ชื่อบ้านอะไร ตายายตอบว่า ชื่อ “ดงป่าคำ” หมายถึงป่าดงที่ทำให้เป็นทองคำได้ จึงเรียกชื่อกันเรื่อยมา จนกระทั่งเป็นตำบลในที่สุด

ชื่อหมู่บ้านในตำบลนี้ มี เขารูปช้าง (กล่าวในเรื่องวัดเขารูปช้างแล้ว) ดงกลาง ดงป่าคำ วังไร่ วัดขนุน วังหุทิพย์ วังไร่ บึงมะขาม น้ำโจนเหนือ และบ้านโนง

หัวดง

เป็นชื่อตำบลหมู่บ้านและเป็นชื่อสถานียรถไฟสายเหนือด้วย ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๓๓๒ กิโลเมตร เดิมเป็นป่าหรือเป็นดง มีคน ๒ คนมาล่าสัตว์และตั้งบ้านเรือนขึ้นจนเป็นหมู่บ้านและตำบลมีหมู่บ้าน ชื่อต่าง ๆ คือ เขาพระ (ได้กล่าวในเรื่องวัดเขาพระแล้ว) ปากคลองคัน ลำซด้า เนินยาว หนองนาคำ หนองปลาหมอ หนองจิกเกา หนองปล้อง และหนองนกยาง ในท้องที่ระหว่างบ้านเนินยาวกับหนองนาคำ มีซากกระเบื้องดินเผาในท้องนามีต้นโพธิ์และมีคลองผ่านด้วย เรียกกันว่า “วังละคร” อาจจะเคยเป็นวัดเก่ามาก่อนก็ได้

ท่าเยี่ยม

เป็นชื่อตำบลที่มีไผ่ป่า หากใครผ่านไปมาต้องเป็นไผ่ถึงกับญาติต้องมาเยี่ยมจึงเรียก “ท่าเยี่ยม” ในท้องที่ตำบลนี้มีหมู่บ้าน **วังทับไทร** (เป็นหมู่บ้านที่อยู่ริมแม่น้ำเป็นวังน้ำลึก และมีต้นไทรมีคนมาตั้งบ้านเรือนเรียกว่า “ทับ” จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า **วังทับไทร**) **ตลุกหิน** (มีหินคานไต่ดินมาก บางแห่งก็ลอยขึ้นมาบนพื้นดิน) **คลองทรายเล็ก** **คลองทรายใหญ่** **ท่าเยี่ยม** **หนองจั่ว** **หนองสองห้อง** **ป่าหมาก** **หนองตะเคียน** **วังอ้อ** **ท่ากล้อ** และ **ห้วยทด**

ชะม้ง

ชะม้งเป็นชื่อตำบล (ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อนี้ในเรื่องวัดชะม้งแล้ว) ในท้องที่ตำบลชะม้ง มีหมู่บ้านชื่อต่างๆ คือ **วังฟ้าผ่า** **ชะม้ง** **บางเพ็ชร** **สวนแดง** **หนองหนู** **สามขา** **คลองตะเคียบ** **วังกะจะ** **เนินทอง** และ **เนินแมลงเม่า** เป็นต้น

ป่ามะคาบ

ป่ามะคาบ เป็นชื่อตำบล เล่ากันว่าเดิมมีป่าไม้พวกไม้มะค่ามาก ชาวบ้านจึงเรียก “**บ้านป่ามะค่า**” ต่อมาเพี้ยนเป็น “**ป่ามะคาบ**” ไป ในท้องที่ตำบลนี้ มีหมู่บ้านชื่อต่างๆ คือ **เนินสมอ** (เล่ากันว่า มีชายสองคนไปล่าสัตว์พบสัตว์อาศัยอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งเป็นเนินไม้ไม่ท่วมมีต้นสมอและผลสมอเป็นอาหารของสัตว์ต่างๆ ทั่วๆ ไป จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “**เนินสมอ**”) **ป่ามะคาบ** **แหลมผาง** **บ้านโค้ง** **คลองอุดม** (เดิมชื่อ **คลองดง** เพราะมีคลอง และไม้ยางต้นใหญ่สูงจำนวนมาก ต่อมานายเจือ จากชุม กรูใหญ่ ร.ร. บ้านคลองอุดม ขอเปลี่ยนชื่อเป็นทางการว่า **บ้านคลองอุดม** เพราะมีคนนำช้างมาเลี้ยง ชื่อ “**อ้ายอุดม**” จึงเอาชื่อช้างมาตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่) **ท่าเสา** **หนองถ้ำ** **บ้านไร่** **ท่ามะไฟ** และ **บ้านสระสาตี**

สากเหล็ก

สากเหล็กเป็นทั้งชื่อตำบล และชื่อหมู่บ้าน อยู่ริมถนนสายวังทอง – เขาทราย ตำบลสากเหล็กมีหมู่บ้านต่างๆ เช่น **บ้านสากเหล็ก** **วังอ้อ** **ทุ่งสำราญ** **ท่าพิบูล** **ถ้าคะนอง** (นายประมวล งามทอง เรียบเรียงไว้ว่า บ้านถ้าคะนองเดิมมีจระเข้ชุกชุมมาก จระเข้ได้มากิน

ปลาที่หนองรงนก พอถึงฤดูน้ำลด จะเห็นจะส่งเสียงร้องกันคึกคะนองอย่างกับเสียงฟ้าร้อง จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านธาคะนอง) กลองทราย หนองต้นพลวง (ประชาชนมักเรียกเพี้ยนเป็นหนองหูกวาง หมู่บ้านนี้มีต้นพลวงมาก) และ ท่าคล้อ (ท่าคล้อนี้เล่ากันว่า เดิมมีต้นตะคล้อมาก และมีต้นตะคล้อใหญ่มากต้นหนึ่งอยู่ริมท่าน้ำ ชาวบ้านเรียกกันว่า “ท่าต้นตะคล้อใหญ่” ต่อมาเพี้ยนเป็น “ท่าคล้อ”)

นอกจากนี้ในตำบลสาทเหล็กยังมีหมู่บ้านอีกหมู่บ้านหนึ่งชื่อว่า บ้านหนองซอแง หรือ บ้านหนองซ่องแง หรือ บ้านท่าพิกุล ที่มาของชื่อนี้ เนื่องจากหมู่บ้านนี้ชาวภาคอีสานมาจับจองที่ทำมาหากิน ซึ่งบริเวณนี้มีต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อต้นข้าวเฒ่าขึ้นอยู่ริมหนองน้ำ แต่ต้นข้าวเฒ่านี้ชาวภาคอีสานที่มาอาศัยอยู่เรียกว่า ต้นซอแง ชื่อหมู่บ้านนี้ชาวภาคอีสานเรียกว่า “บ้านหนองซอแง” แต่ชาวพื้นเมืองคือชาวภาคกลางเรียกว่า “บ้านหนองข้าวเฒ่า” ต่อมาเพี้ยนมาเป็น บ้านหนองซ่องแง” ส่วนชื่อ “ท่าพิกุล” นั้น เนื่องจากทางราชการตั้งโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้านนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนวัดท่าพิกุล” เพราะเดิมมีต้นพิกุลขึ้นอยู่ตรงที่ตั้งโรงเรียนในปัจจุบัน ชื่อหมู่บ้าน จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “บ้านท่าพิกุล” ตามไปด้วย

ไผ่ขวาง

ไผ่ขวางเป็นชื่อตำบล และหมู่บ้าน อยู่ทางทิศเหนือเขตติดต่อกับอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีหมู่บ้านชื่อ ไผ่ขวาง บ้านदान หาดสูง และดงเศรษฐี เป็นต้น

ท่าพ้อ

เป็นชื่อตำบลและหมู่บ้านทางทิศเหนือเขตติดต่อกับอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกเช่นเดียวกับไผ่ขวาง มีคลองท่าพ้อ ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของแม่น้ำวังทอง ตอนที่ไหลมาบรรจบแม่น้ำน่าน และเป็นชื่อวัด ชื่อสถานีรถไฟสายเหนือด้วย สถานีรถไฟท่าพ้อห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๓๕๕ กิโลเมตร มีหมู่บ้าน ท่าพ้อ วังมะเดื่อ และ วังถ้ำเป็นต้น

นอกจากตำบลหมู่บ้านที่กล่าวมาทั้งหมดแล้ว ยังมีตำบลหมู่บ้านอื่นๆอีก เช่น ท่าหลวง (เป็นตำบลซึ่งได้กล่าวถึงในเรื่องวัดท่าหลวงแล้ว) บึงตะโกน (ได้กล่าวถึงในเรื่อง

วัดบึงตะโกนแล้ว) วงกรด (เป็นชื่อสถานียรถไฟสายเหนือด้วย ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๓๓๙ กิโลเมตร) ราชช้างขวัญ บึงสัไฟ วงตาดี บึงช้าง น้ำหัก วงกลม วงอ้ายนุ้ย ไชชุมแสง ท่ากระดาน บ้านบุง คลองเจ๊กเกีย หนองไผ่ ป่าแดง สายคำไห้ บ้านน้อย และ ดงสว่าง เป็นต้น

เนื่องจากในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตรมีแม่น้ำไหลผ่านทั้งยังมีคลองอีกหลายสาย ชื่อหมู่บ้านตำบลจึงขึ้นต้นด้วย “วัง” หมายถึงมีวังน้ำลึก “ท่า” หมายถึงท่าน้ำ นอกจากนี้ก็มี “หนอง” มาก และ “ดง” ก็มี ดังตัวอย่างที่ผู้เขียนรวบรวมมาดังนี้

วัง มี วังจันทร์ วังไม้ดัก วังไร่ วังหุทิพย์ วังตะคร วังอ้อ วังฟ้าผ่า วังกะจะ วังมะเดื่อ วังถ้ำ วังกลม วังกรด และ วังอ้ายนุ้ย เป็นต้น

ท่า มี ท่าพ้อ ท่าหลวง ท่าเยี่ยม ท่าข่อย ท่าฉนวน ท่าอี่หมื่น ท่าเสา ท่ามะไฟ ท่าพิกุล ท่อคล้อ และท่ากระดาน เป็นต้น

หนอง มี หนองน้ำเขียว หนองสองห้อง หนองตะเคียน หนองนาดำ หนองปลาหมอ หนองจิกเกา หนองปล้อง หนองนกยาง หนองจั่ว หนองหนู หนองถ้ำ หนองต้นพลวง หนองซอแง (หรือหนองซ่องแง) และ หนองไผ่

ดง คือเป็นตำบลหมู่บ้านที่มีป่าดง หรือเคยมีป่าดงมาก่อน เช่น ดงป่าคำ ดงชะพลู ดงกลาง ดงเศรษฐี และ ดงสว่าง เป็นต้น

บึงและหนองในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร

ในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตร เป็นที่ตั้งของเมืองพิจิตรเก่าด้วย และเมืองพิจิตรเก่านี้เอง เชื่อกันว่าคือเมืองสระหลวง หรือเมืองโพนบุรี ซึ่งปรากฏในศิลาจารึกกรุงสุโขทัย สำหรับชื่อเมืองสระหลวง หรือเมืองโพนบุรีนี้มีความหมายว่าเป็นเมืองที่มีน้ำมาก คือมีหนอง คลอง บึงมากนั่นเอง และในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตรก็มีหนอง คลอง บึง มากด้วย สำหรับบึงที่ใกล้กับเมืองพิจิตรเก่า คือ บึงสัไฟ บึงตะโกน บึงนกกกระสา บึงเตย บึงโจ้โจรง และบึงคันไถ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบึงที่อยู่ไกลจากเมืองพิจิตรเก่าออกไป เช่น บึงฆ้อง บึงช้าง บึงเวียน บึงทับช้าง บึงลับ บึงนา บึงแม่โจร บึงรังนก และ บึงเขาควาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี หนอง อีกหลายแห่งเช่น หนองนางระแวง หนองหล่ม หนองขนาท หนอง

ย่านยาว นนงพระนารก นนงหงัตรา นนงปราสร้อย นนงยายเมือง นนงไผ่หลวง
นนงสรวง นนงขหนาม นนงลา นนงตาเบ๊ย นนงแฆม นนงอิมี่ นนงกลางนา
นนงรางหญ้าไทร นนงขลา นนงหล่ม นนงหัวคันแดน นนงบัว นนงจิกล่อม
นนงบัวพิมุน นนงอ้อ นนงอ้อแขวะ นนงรายไผ่ นนงปลาอ้อ นนงผักตบ และ
นนงโบสถ์ เป็นต้น จะเห็นว่าในท้องที่อำเภอเมืองพิจิตรมีทั้งบึงและหนองมากมาย สมกับ
เป็นเมืองแห่งห้วงน้ำอย่างแท้จริง

สำหรับบึงที่น่าสนใจคือ บึงสี่ไฟ และบึงตะโกน ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงรายละเอียด
ของบึงสี่ไฟต่อไป ส่วนบึงตะโกนได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องวัดบึงตะโกน

บึงสี่ไฟ

บึงสี่ไฟเป็นบึงที่มีขนาดใหญ่มากที่สุดในจำนวนบึงต่าง ๆ ในจังหวัดพิจิตร บริเวณ
บึงอยู่ทางใต้ของตัวจังหวัดพิจิตร มีถนนบึงสี่ไฟจากศาลากลางจังหวัด ผ่านหน้าโรงพยาบาล
พิจิตรไปยังบึงนี้ และบริเวณของบึงส่วนหนึ่งเป็นเขตเทศบาลเมืองพิจิตรด้วย การเดินทางจาก
ตัวจังหวัดไปยังบึงนี้จึงสะดวกสบาย

บึงสี่ไฟนี้คงเป็นบึงที่มีแต่สมัยโบราณแล้ว ในสมัยโบราณอาจจะเรียกว่า “สระหลวง”
อันเป็นที่มาของเมืองสระหลวงก็ได้ เพราะบริเวณของบึงอยู่ใกล้เมืองพิจิตรเก่าหรือเมืองสระ-
หลวงด้วย ส่วนชื่อ “บึงสี่ไฟ” ยังเรียกกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ที่มาของชื่อนี้เล่ากันว่า มีตา
ยายชื้อตาทักกับยายทอง ตั้งบ้านเรือนอยู่ชายบึงทางใต้ (ไม่ทราบว่ตอนนั้นชื้อบึงมีหรือยัง
เพราะในเรื่องเล่าไม่ได้บอกไว้) ที่ชายบึงเป็นแหลมเรียกว่าแหลมทอง สมัยนั้นยังไม่มีไม้
ขีดไฟใช้ สองยายต้องใช้ไม้ไผ่มาเสกกัน เนื่องจากเป็นคนแก่จึงเหนื่อยง่าย และมีท่าทางที่
คนต่างมาชอบคุกัน จนเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า “ตาทักยายทองสี่ไฟ” และกลายมาเป็นชื้อ
“บึงตาทักยายทองสี่ไฟ” ต่อมาจึงพูดกันสั้นเข้าเป็น “บึงสี่ไฟ” จนถึงปัจจุบันนี้

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสด็จเมืองพิจิตร เมื่อวันที่
๒๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) พระองค์ได้เสด็จบึงสี่ไฟนี้ด้วย ตั้งข้อความใน
จดหมายระยะทางไปเมืองพิษณุโลกตอนหนึ่งว่า

“... แล้วขึ้นม้าซึ่งพระยาเทพาจัตมานั้นไป บึงสี่ไฟ ลงเรือเล็กพาย ไปดูในบึง

คูเขาลงอวน และคูเขาแขวงปลา แลดูที่ปลุกบัว มีบัวมากแต่จมน้ำเสียมากเพราะสนุ่นถูกลมพัดไปปะเสีย บัวที่ปลุกชาวบ้านว่ามี ๔ ชนิด . . .”

ต่อมาวันที่ ๑๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔ ปีเดียวกัน) รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จเมืองพิจิตร และเสด็จบึงสีไฟด้วย ทั้งพระราชหัตถเลขาฯ ของพระองค์ตอนหนึ่งว่า

“ . . . เวลาบ่ายได้เดินไปบึงสีไฟ ซึ่งอยู่หลังเมืองระยะทาง ๔๐ เส้น ถนนหน้าเมืองเรียบร้อยดี เพราะเป็นถนนตัดไว้เก่า ส่วนถนนไป บึงสีไฟ เป็นถนนพูนดินขึ้นใหม่ . . . บึงนี้กว้างใหญ่ไปจนจดหลังเมืองเก่าในลำแม่น้ำกลาง คนเมืองเก่ามาด้วยเรือจอดที่ตพานเรือกันนั้นเป็นอันมาก ลักษณะอาการของบึงนั้น ก็ที่จะคล้ายกันกับสาตชะโด มีบ้านเรือนตั้งอยู่หลายหลัง . . . ”

นี้เป็นสภาพของบึงสีไฟ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ คือ ๗๖ ปีล่วงมาแล้ว พระครูพิณจิธรรมสาร (โน้ม) วัดท่าหลวงเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า บึงสีไฟนี้บางที่ก็เรียกว่าทะเลบัวเพราะมีบัวเต็มบึง เมื่อราว ๑๕ ปีล่วงมาแล้ว ฤดูน้ำหลากจะมีน้ำเต็ม และมีดอกบัวสวยงามมองเห็นสุดสายตา

แต่ปัจจุบันในบริเวณบึงสีไฟต้นเงินมากบางตอนก็เป็นที่ดินมีบ้านคนตั้งอยู่ บางตอนก็มีน้ำขังบ้างแต่ส่วนใหญ่รก มีศาลาทรงไทย ๓ หลังด้วยกันอยู่ริมบึง และมีศาลาเก่าอีก ๑ หลัง มีสะพานถึงศาลาเหล่านี้ได้ แต่สภาพของศาลาและสะพานชำรุดทรุดโทรมเป็นที่พิศมัยน้อยใจของชาวพิจิตรได้บ้าง แต่ความงามของบึงไม่เหมือนแต่ก่อน